

ПРАВОВЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

УДК 343.14:351.745.7:343.974

Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації в оперативно-розшуковій діяльності та кримінальному процесі

Венедіктов Андрій Анатолійович – доцент кафедри гуманітарних дисциплін Університету економіки та управління, кандидат юридичних наук

Розкрито співвідношення виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (оперативного впровадження) як оперативно-розшукового заходу та негласної слідчої (розшукової) дії.

Ключові слова: кримінальний процес, оперативно-розшукова діяльність, негласна слідча (розшукова) дія, оперативно-розшуковий захід.

Стаття 272 КПК України “Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації” передбачає, що під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі і документи, які мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, беручи участь в організованій групі чи злочинній організації, або є учасником зазначеної групи чи організації, яка на

конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування [1]. У відомчих нормативних актах правоохоронних органів та у теорії оперативно-розшукової діяльності (ОРД) такі дії традиційно зараховували до категорії оперативно-розшукових заходів як оперативне впровадження¹ [2, с.71; 3, с. 3–12; 4, с. 354–357; 5, с. 230–231; 6, с. 92, 146–150]. Чинним Законом України “Про оперативно-розшукову діяльність” передбачено, що оперативні підрозділи мають право виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації згідно з положеннями статті 272 Кримінального процесуального кодексу України.

Отже, формально-юридичний підхід дозволяє одночасно віднести оперативне впровадження (виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації) до різних категорій, що належать до окремих, хоча і взаємопов’язаних державно-правових діяльних систем – ОРД та кримінального процесу. Тому, залишаючись незмінним за своїм змістом, оперативне впровадження як засіб пізнавальної діяльності правоохоронних органів може мати дві різні юридичні форми залежно від сфери застосування. Це зумовлює потребу з’ясування взаємозв’язку та відособленості виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як ОРЗ та як НСРД, що і становить мету даної статті.

Досягнення означеної мети вимагає визначення зв’язку та відособленості ОРД і Кримінального процесу в цілому. Взаємозв’язок ОРД і кри-

¹ У подальшому терміни “виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації” та «оперативне впровадження» будемо використовувати як синоніми.

мінального процесу, як слушно зауважує М. А. Погорецький, виявляться, насамперед, через співвідношення їх мети та завдань як структурних елементів їх змісту, оскільки як мету й завдання ОРД, що здійснюється в інтересах кримінального процесу, неможливо реалізувати без реалізації мети та завдань кримінального судочинства, так і мету й завдання кримінального процесу здебільшого неможливо реалізувати без реалізації мети й завдань ОРД [7, с. 161].

Метою кримінального процесу є розв'язання соціально-правового конфлікту, що виник у зв'язку із заподіянням злочином шкоди особі, суспільству та державі, на підставі істини, встановленої кримінальним провадженням [7, с. 167]. Завданнями кримінального процесу є: захист прав і законних інтересів осіб, яким злочином завдано шкоду, та недопущення незаконного і необґрунтованого кримінального провадження, пред'явлення обвинувачення, засудження, обмеження прав та свобод людини [7, с. 169].

Мета й завдання ОРД зумовлюються метою й завданнями кримінального процесу, але не зводяться лише до останніх, оскільки на ОРД, крім іншого, покладено функцію запобігання злочинам [8]. Метою ОРД є попередження й припинення злочинів і сприяння оперативно-розшуковими засобами реалізації мети й завдань кримінального судочинства, а її завданнями – пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, встановлення й розшук таких осіб та груп для досягнення мети ОРД, а також мети й завдань кримінального судочинства.

Реалізація завдань, перетворення цілей на результати в ОРД здійснюються через ОРЗ, а у кримінальному процесі – через слідчі дії [7, с. 169]. Водночас аналіз положень КПК України та Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” [9] дає підстави для висновку, що оперативне впровадження як і ОРЗ, і як НСРД одночасно є засобом виконання завдань і досягнення мети як кримінального процесу, так і ОРД.

Зокрема, у кримінальному процесі матеріали виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (незалежно від його юридичної форми) можуть бути використані для прийняття рішень про проведення інших слідчих (розшукових) дій, визначення їх часу, місця та об'єктів, затримання підозрюваних у вчиненні злочину тощо. Використання матеріалів виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як доказів у кримінальному судочинстві також можливе в будь-якій його юридичній формі. Якщо проводилася слідча дія, ці матеріали використовуються як такі, що отримані в порядку, передбаченому главою 21 “Негласні слідчі (розшукові) дії” розділу III КПК України, а якщо здійснювався ОРЗ – у порядку реалізації положень п. 4 ч. 2 ст. 99, де зазначено, що матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні

діяння окремих осіб та груп, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”, за умови відповідності встановленим вимогам, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази [1]. В ОРД результати оперативного впровадження незалежно від його юридичної форми використовуються для прийняття рішень щодо проведення подальших ОРЗ стосовно членів злочинного формування та їх зв'язків.

Кримінальний процес та ОРД як різні діяльні системи мають різних суб'єктів, що зумовлює потребу в окресленні кола суб'єктів виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації.

Як ОРЗ, його можуть здійснювати працівники всіх оперативних підрозділів, у рамках реалізації права, передбаченого пунктом восьмим частини першої ст. 8 Закону України про ОРД [9]. Проте, зазвичай, оперативне впровадження здійснюють спеціалізовані оперативні підрозділи, що діють на засадах конспірації. Адже гласні оперативні апарати не мають потрібних для цього сил і засобів. Їх працівники, здебільшого, не володіють знаннями вміннями та навичками, необхідними для професійного проведення означеного заходу.

З теоретичної і практичної точки зору здійснення оперативного впровадження спеціально призначеними для цього підрозділами є набагато ефективнішим. Зокрема, працівники кримінальної міліції застосовують його особисто, коли необхідно негайно запобігти злочині або розкрити його, а залучення до проведення заходу працівника спеціалізованого підрозділу неможливе. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації як негласну слідчу дію також доцільно організувати силами спеціального оперативного підрозділу. Адже слідчий не має для цього ні часу, ні засобів, ні професійних навичок. Тому обґрунтованими видаються положення частини шостої ст. 246 КПК, яка передбачає, що НСРД за дорученням слідчого можуть провадити уповноважені оперативні підрозділи. Повноваження слідчого доручати такі дії відповідним оперативним підрозділам встановлено пунктом третім частини другої ст. 40, а обов'язок їх виконання покладено на ці підрозділи частиною третьою ст. 41 зазначеного Кодексу.

Формулювання “уповноважені оперативні підрозділи” та “відповідні оперативні підрозділи”, що вживаються у вказаних статтях дають можливість доручати негласні слідчі (розшукові дії) як гласним, так і негласним (спеціалізованим) оперативним підрозділам.

Гласний оперативний підрозділ доручення слідчого на проведення оперативного впровадження може виконувати власними силами. Проте, оскільки під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу набуває сам повноважень слідчого (ч. 2 ст. 41) він, керуючись пунктом третім час-

тини другої ст. 40 КПК, має право доручити оперативне впровадження спеціалізованому (негласному) підрозділу. Порядок надання і зміст доручення, організація та порядок залучення оперативних підрозділів до проведення НСРД передбачено міжвідомчою Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, в якій, зокрема, зазначено, що уповноважений оперативний підрозділ для виконання доручення слідчого, прокурора, з урахуванням необхідності забезпечення умов для проведення НСРД, залучає на підставі свого завдання відповідні оперативні та оперативно-технічні підрозділи [10].

Пряме доручення виконати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації спеціалізованому оперативному підрозділу має низку переваг, зокрема: обмеження кола осіб, яким відомо про НСРД, і зменшення ймовірності витoku інформації; спрощення системи документообігу; економія часу, а, відповідно, підвищення оперативності; уникнення неоднозначної оцінки сторонами кримінального процесу законності одержаних фактичних даних у зв'язку з дискусійним характером можливості передоручення проведення НСРД одним оперативним підрозділом іншому. Залучення до оперативного впровадження сил і засобів спеціалізованого оперативного підрозділу через відповідне завдання оперативного працівника іншого оперативного підрозділу є доцільним у разі комплексного здійснення оперативно-розшукових заходів і слідчих дій. Виходячи з викладеного, вважаємо логічним надання права слідчому вирішувати, в якій саме спосіб залучати спеціалізований оперативний підрозділ до виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (безпосередньо чи через працівника іншого оперативного підрозділу).

Відособленість оперативного впровадження як негласної слідчої (розшукової) дії та оперативно-розшукового заходу відбивається у розмежуванні суб'єктів ініціативи та надання дозволу на їх проведення. Як оперативно-розшуковий захід виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації здійснюється керівником відповідного оперативного підрозділу або його заступником з повідомленням про прийняте рішення прокурора (в межах прийняття рішень про проведення ОРЗ, які не потребують дозволу слідчого судді або рішення прокурора – відповідно до частини другої ст. 8 Закону України про “Оперативно-розшукову діяльність”). Виконання спеціального завдання, як негласна слідча (розшукова) дія, здійснюється на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора із збереженням у таємниці достовірних відомостей про особу (ч. 2 ст. 272 КПК України) Це цілком логічно, враховуючи те, що використанню у кримінальному судочинстві підля-

гають усі матеріали, здобуті під час оперативного впровадження як слідчої дії, а у разі проведення відповідного оперативно-розшукового заходу використовуються лише ті, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб і груп.

Висновки. Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації є безпосереднім засобом виконання завдань і досягнення мети як ОРД, так і кримінального процесу. Його сутність, механізм практичної реалізації та зміст результатів у межах кожної з названих діяльних систем є однаковими. Юридична форма оперативного впровадження буде різною залежно від сфери застосування: в ОРД – оперативно-розшуковий захід, у кримінальному процесі – негласна слідча (розшукова) дія.

Залежно від юридичної форми виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації набуває різного статусу, що втілюється у визначенні законом різних суб'єктів ініціативи його застосування та санкціонування, різних наслідків не виконання доручень на його проведення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. [Електронний ресурс] // Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Оперативно-розсыкная деятельность органов внутренних дел : Общая часть / под ред. В. М. Атмажитова. – М. : Акад. МВД СССР, 1990. – 564 с.
3. Прыгунов П. Я Психологическое обеспечение специальных операций: оперативное внедрение : учеб. пособ. / П. Я. Прыгунов. – К. : КНТ, 2006. – 472 с.
4. Теория оперативно-розсыкной деятельности : [учебник] / под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, Г. К. Синилова – М. : Инфра-М, 2006. – 832 с.
5. Оперативно-розшукова діяльність : [навч. посіб.] / [Є. М. Моїсєєв, О. М. Джужа, Д. Й. Никифорчук та ін.] ; за ред. О. М. Джужі. – К. : Правова єдність, 2009. – 310 с.
6. Некрасов В. А. Оперативне розпізнавання : [монографія] / [В. А. Некрасов, В. Я. Мацюк, Н. Є. Філіпенко, Л. В. Родинюк]. – К. : КНТ, 2007. – 216 с.
7. Погорєцький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : [монографія] / М. А. Погорєцький. – Х. : Арсіс, ЛТД, 2007. – 576 с.
8. Погорєцький М. А. Мета і завдання оперативно-розшукової діяльності / М. А. Погорєцький // Проблеми законності : Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. – Х., 2004. – Вип. 70. – С. 95–103.
9. Про оперативно-розшукову діяльність : проект Закону України від 13 черв. 2008 р. № 2134 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gska2.rada.gov.ua>.
10. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : затв. спільним наказом ГП України, МВС України, СБ України, Адміністрації ДПС України, М-ва фінансів України, М-ва юстиції України від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 / Відомчий документ.

Рассмотрено соотношение выполнения специального задания по раскрытию преступной деятельности организованной группы или преступной организации (оперативного внедрения) как оперативно-розыскного мероприятия и негласного следственного (розыскного) действия.

This article explored the ratio of the special task of disclosing criminal activities of an organized group or a criminal organization (operational implementation) as an operative research measures and covert investigation (search) action.

Стаття надійшла до редакції журналу 29 жовтня 2014 року.